

Aukščiausioji vokiečių SS ir policijos vadovybė Lietuvos generalinėje srityje 1941–1944 m.

Šiuo straipsniu siekiama nors iš dalies papildyti lietuvių istoriografiją apie vokiečių okupacijos metus Lietuvoje. Rašant šią nedidelę studiją remtasi archyviniais dokumentais, okupacijos metų spauda, Lietuvos bei užsienio autorių darbais. Tai leidžia pirmą kartą lietuvių istoriografijoje paskelbti išsamias SS ir policijos vadų Lietuvos generalinėje srityje biografijas, kurios turėtų praversti istorikams, toliau tiriantiems Lietuvos okupacinį periodą. Autorius nepretenduoja išsamiai ir visapusiškai nušviesti SS ir vokiečių policijos vadovo (SS-und Polizeiführer, toliau – SSPF) institucijos veiklą Lietuvos generalinėje srityje Antrojo pasaulinio karo metais. Bet ir tokia studija, reikia manyti, padės teisingai suprasti vokiečių okupacinio aparato struktūrą Lietuvoje ir susipažinti su SSPF asmenybėmis. Kokį vaidmenį atliko šie atėjūnai Lietuvoje, iš kur kilo jų agresyvumas ir žiaurumas? Kur jų patologijos šaknys? Gal tai lėmė baimė pakliūti į frontą ir noras gauti materialinės naudos iš užimamų pareigų? Tikėsime, kad čia keliama klausimai paskatins kitus tyrinėtojus labiau gilintis į šią problemą.

Trečiojo reicho vadovo Adolfo Hitlerio bei jo aplinkos kadro politika Antrojo pasaulinio karo metais okupuotų kraštų atžvilgiu iki šiol nėra pakankamai išnagrinėta. Sudėtinga šios temos nušvietimo evoliucija šiek tiek pastebima okupuotos Lietuvos istoriografijoje. Pokarinėje lietuvių istoriog-

rafijoje SS ir jos vadovų vaidmuo bei veikla okupuotoje Lietuvos teritorijoje buvo aprašoma paviršutiniškai. SSPF institucijos egzistavimą okupuotoje Lietuvoje trumpai paminėmini savo veikaluose J. Vicas¹, J. Bulavas², A. Rakūnas³, K. Rukšėnas⁴. Pastaraisiais metais šį klausimą savo monografijoje nagrinėjo A. Bubnys⁵. Į šiame straipsnyje aprašomą įstaigą atkreipiamas dėmesys dokumentų rinkiniuose⁶. Minėtų darbų autoriai pabrėždavo daugiausia šios institucijos veiklos rezultatus, tačiau mažai dėmesio kreipė į jos atsiradimo aplinkybes, struktūrinius bei organizacinius pertvarkymus, kadro pasikeitimus bei funkcijas. Informacijos apie vokiečių okupacines struktūras Lietuvoje, pareigų pasiskirstymą randame vermachto generolo majoro Emilio Justo parodymuose sovietų tardymo organams⁷. Apie SS ir policijos vado Lietuvoje kompetenciją bei funkcijas trumpai, kiek tai susiję su lietuvių policijos valdymu bei panaudojimu okupantų interesams, rašoma šio straipsnio autoriaus monografijoje⁸. Išbarstyta informacija apie SS ir policijos vado Lietuvos generalinėje srityje įstaigos funkcionavimą, netgi būdama vertinga, negali pakeisti plataus žvilgsnio į šios institucijos egzistavimą mūsų šalyje Antrojo pasaulinio karo metais.

Siekdamas iškelto tikslo autorius toliau gvildena šiuos klausimus:

1) trumpa SSPF institucijos atsiradimo Vokietijoje ir Lietuvoje istorija;

2) SSPF Lietuvoje biografijos;

3) SSPF Lietuvoje kompetencija ir funkcijos.

SS organizacijos vaidmuo bei įtaka Trečiojo reicho gyvenime buvo didžiulė. Jau karo pabaigoje, 1944–1945 m., „SS valstybė“ (*SS-Staat*) Vokietijoje išaugo iki keturių milijonų žmonių. Kas trečia vokiečių šeima turėjo savo atstovą šioje galingoje organizacijoje⁹. 1936 m. birželio 17 d. Vokietijos kanclerio ir Vokiečių nacionalsocialistų darbininkų partijos (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei*, toliau – NSDAP) fiurerio A. Hitlerio dekretu partinis reichsfiurerio SS (toliau – RFSS) postas buvo oficialiai sujungtas su naujai sukurta valstybine Vokietijos policijos viršininko tarnyba. Tai gi SS ir policijos vado keliami uždaviniai galėjo būti įvykdyti remiantis bendru SS ir policijos, kurios vadovybė dabar buvo sutelkta vienose rankose, t. y. Heinricho Himmlerio, veikimu. Hitlerinės Vokietijos teritorijoje ir Antrojo pasaulinio karo metais okupuotose srityse aukščiausioji vokiečių policinė institucija buvo įvairaus rango SSPF. Ši institucija buvo įsteigta bendru Reicho ir Prūsijos vidaus reikalų ministrų 1937 m. lapkričio 15 d. potvarkiu¹⁰. Ji atsirado įgyvendinant bendrą mobilizacinį planą bei rengiant SS ir policijos struktūras būsimam karui.

Vokietijos SS ir policijos vadai buvo trijų kategorijų: aukštesnysis SS ir policijos vadas (*Höherer SS- und Polizeiführer*, toliau – HSSPF), SS ir policijos vadas (SSPF) bei srities ir miesto SS ir policijos viršininkas (*SS- und Polizei Standortführer*, toliau – SSPStOF, arba *Gebietsführer*)¹¹. Pirmas pareigas dažniausiai eidavo profesionalūs esesininkai, turintys SS obergruppenfiurerio arba SS grupenfiurerio tarnybinių laipsnį, antras – SS brigadefiurerio laipsnį, o trečias – SS štandartenfiurerio tarnybinių laipsnį. 1943 m., siekiant pakelti HSSPF Ukrainoje SS obergruppenfiurerio Hanso Adolfo Prut-

zmanno prestižą, jo pareigybė buvo pervadinta į aukščiausiojo SS ir policijos vado pareigybę (*Höchster SS- und Polizei Führer*, toliau – HoSSPF)¹². Panaši pareigybė dar buvo įsteigta tik Italijoje, ten šį postą užėmė RFSS asmeninio štabo viršininkas SS obergruppenfiureris Karlas Wolffas.

Pasinaudojus sudaryta kartoteka, autoriui pavyko nustatyti, kad Antrojo pasaulinio karo metais buvo įsteigtos 2 HoSSPF pareigybės, 37 HSSPF pareigybės¹³ ir 43 SSPF pareigybės. Pirmas pareigas ėjo tikrai 2 SS generolai, antras – 99 vyresnieji SS karininkai, o trečias – 101 SS karininkas. Keičiantis Trečiojo reicho pavaldumui priklausančios teritorijos dydžiui, keitėsi SS ir policijos vadovų pareigybių skaičius. Vokietijos teritorijoje SSPF reikšmė buvo nedidelė, daugiau reprezentacinė.

Įvairaus rango SS ir policijos vadovo kompetencija bei funkcijos niekada nebuvo galutinai apibrėžtos. Tai atsitiko dėl to, kad apskritai visa vokiečių policijos struktūra buvo labai sudėtinga, prieštaringa ir paini. Toks painus policinis voratinklis buvo RFSS H. Himmlerio specialiai sukurtas siekiant apsisaugoti bei pašalinti visokius galimus siekiančius valdžios konkurentus. Faktiškai HSSPF ir SSPF buvo SS reichsfiurerio ir vokiečių policijos vado (*SS-Reichsführer und Chef der Deutschen Polizei*) H. Himmlerio įgaliotiniai jiems skirtoje teritorijoje, o okupuotuose kraštuose – visateisiai jo pavaduotojai. H. Himmleris ir SSPF savo kompetencijos sritį interpretavo labai plačiai. Jų įgaliojimai smarkiai išsiplėtė karo metais. Prieš eidami šias pareigas būsimieji SSPF privalėjo Reicho vyriausiojoje saugumo valdyboje (*Reichssicherheitshauptamt*, toliau – RSHA) išklaudyti tam tikrą informacinį kursą, pasikui dalyvauti daugelyje pasitarimų. Tik po to jie tapdavo policinės teisės specialistais ir privalėjo jiems patikėtoje teritorijoje palaikyti organizacinę tvarką bei drausmę. Net-

gi rizikuodami, kad gali įsivelti į konfliktą su civiline ar karine administracija, jie privalėjo besąlygiškai vykdyti RFSS ir jo štabo nurodymus. Pasitaikius progai RFSS, pasiremdamas karo padėtimi ir tuo, jog būtina slopinti pasipriešinimą okupantams bei vykdyti specialias policijos užduotis okupuotuose kraštuose, kaip įmanydamas stengėsi sustiprinti SSPF pozicijas. Tai rodo daugybė įsakymų, potvarkių bei nurodymų, plaukiančių iš RFSS štabo SSPF įvairiausiais politinio, policinio, karinio, ekonominio bei kt. pobūdžio klausimais. Įgyvendinti patikėtas užduotis padėjo nemažos jiems pavaldžios policinės pajėgos. Visa tai didino SS ir policijos vadovo reikšmę ir vis labiau atribojo jį nuo pavaldumo karinei ar civilinei administracijai. Be to, kiekvienas SSPF savo teritorijoje buvo aukščiausia teisminė institucija (*Gerichtsherr*). Jo pavaduotoju šioje srityje dažniausiai būdavo saugumo policijos vadas arba tvarkos policijos vadas.

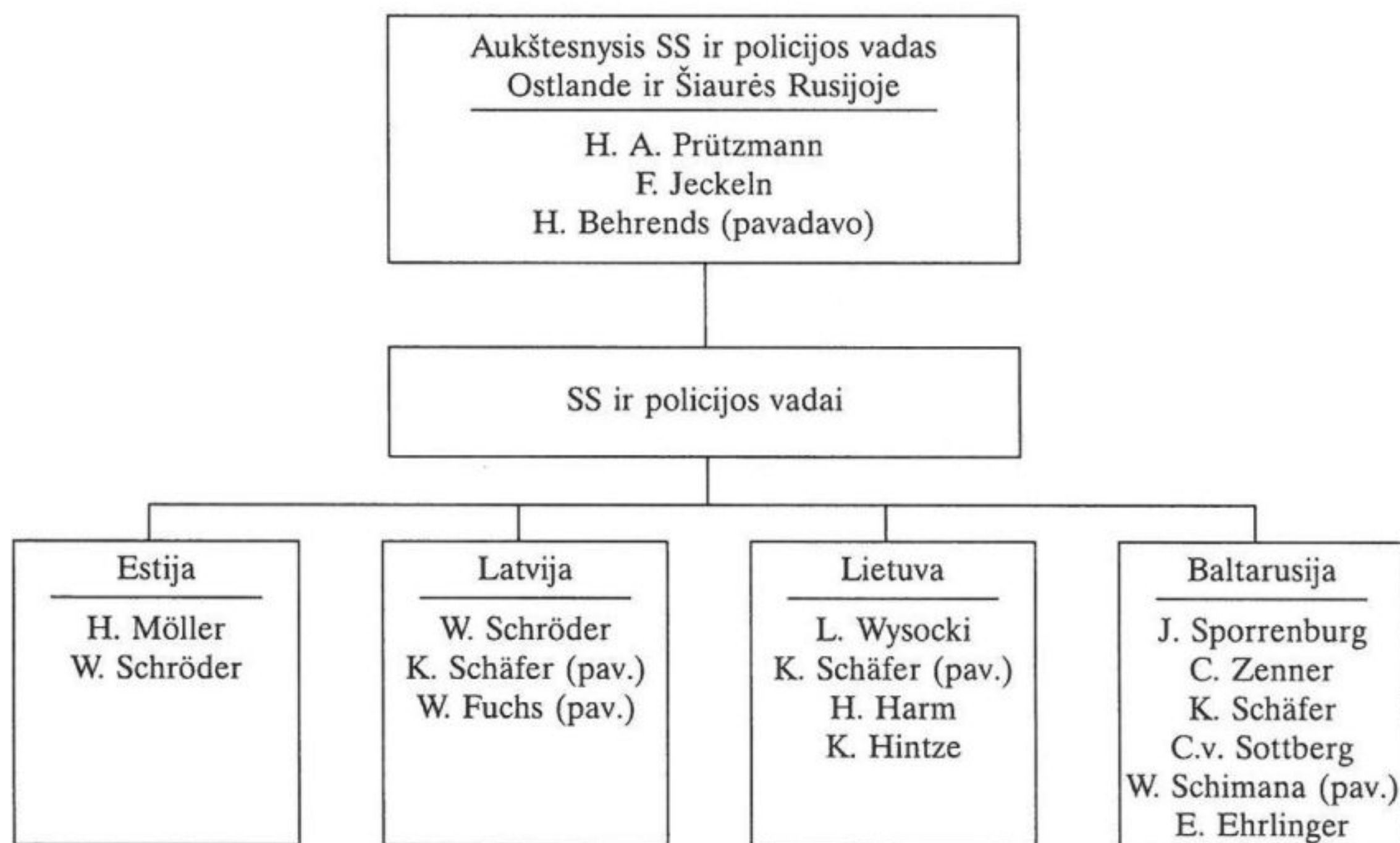
HSSPF ir SSPF vaidino labai svarbų vaidmenį įgyvendinant Trečiojo reicho politiką okupuotoje teritorijoje. RFSS nuolat palaikė tiesioginį ryšį su visais vadais ir sprendė su jais netgi tokius smulkius klausimus, kaip eilinių atostogų suteikimas, dažnai tikrindavo jų veiklą.

Prasidėjus karui su Sovietų Sąjunga ir užėmus Baltijos kraštus, buvo įkurtas Ostlando reicho komisariatas (*Reichskommissariat Ostland*, toliau – RKO), kurį sudarė keturios generalinės sritys (*Generalbezirk*): Lietuva, Latvija, Estija ir didelė Baltarusijos dalis. Ostlande aukščiausioji policinė institucija buvo HSSPF SS obergruppenfiureris ir policijos generolas Friedrichas Jeckelnas. Pagal A. Hitlerio 1941 m. liepos 17 d. administracinio valdymo dekretą Ostlando HSSPF buvo pavaldus Ostlando reicho komisarui Hinrichui Lohse'ui, generalinės srities SSPF – generaliniam komisarui, o žemesnio rango SS ir policijos vadai – apygar-

dų komisarams. Bet šis pavaldumas buvo savotiškas: juo siekta parodyti lyg tai administravimo vientisumą. Be to, minėtas A. Hitlerio dekretas nustatė, kad užimtų sričių policinę apsaugą laiduoja RFSS H. Himmleris, kuris savo ruožtu buvo įgaliotas tuo klausimu skirti komisarams atitinkamas užduotis. Taigi susiklostė tokia padėtis, kad SS ir policijos vadai buvo įtraukti į komisarų štabus, bet tik formaliai¹⁴. Specialūs policiniai įgaliojimai, gauti iš H. Himmlerio, vadamams sudarė išpūdį, kad komisarai turi būti pavaldūs jiems, o ne atvirkščiai. Be to, HSSPF ir SSPF jo pavaldumas RFSS buvo daug svarbesnis negu formalus pavaldumas reichskomisarui ar generaliniam komisarui, panašiai kaip vokiečių policijos vado formalus pavaldumas Reicho vidaus reikalų ministrui buvo žemesnio lygio negu RFSS pavaldumas A. Hitleriui.

Taigi policinis valdymo tinklas praktiškai sukūrė antrą, nepriklausomą nuo civilinės administracijos, valdymo sistemą¹⁵. Ne išimtis buvo ir Lietuvos generalinė sritis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad H. Himmleris ir Reicho ministras užimtoms Rytų sritims Alfredas Rosenbergas 1941 m. lapkričio 19 d. pasirašė susitarimą, pagal kurį nesant civilinės administracijos vadovo (komandiruotė, atostogos, mirtis, nušalinimas ir t. t.) jį pavaduoja atitinkamos teritorijos SS ir policijos vadas. Susitarimu buvo apibrėžta HSSPF ir SSPF kompetencija Ostlande. 1942 m. lapkričio mėn. kovai su partizaniais vadovauti, telkti ir koordinuoti visas vokiečių policijos ir jos pagalbininkų vietines jėgas buvo pavesta Ostlando HSSPF ir SSPF¹⁶. Be to, 1944 m. liepos 9 d. fiurerio dekretu HSSPF F. Jeckelnas gavo „diktatorinius įgaliojimus“ mobilizuoti visus materialinius išteklius ir žmones karo tarnybai bei karinių objektų statybai. Taigi civilinės administracijos įgaliojimai, dideliame reichskomisaro H. Lohse's nepasitenkinimui, tapo lygūs nuliui.

SS IR POLICIJOS VADOVYBĖ OSTLANDE 1941–1944 m.

Lietuvos generalinės srities *SS- und Polizeiführer Litauen* pareigas nuo 1941 m. rugpjūčio iki 1944 m. rugsėjo ėjo šie vokiečių SS karininkai:

1941 m. rugpjūčio 11 d.–1943 m. liepos 2 d. – SS brigadefiureris ir policijos generolas majoras Lucianas Wysockis¹⁷;

1942 m. balandžio 25 d.–gegužės 22 d. – SS oberfiureris Karlas Schäferis (pavadavo);

1943 m. liepos 2 d.–1944 m. balandžio 8 d. – SS brigadefiureris ir policijos generolas majoras Hermanas Harmas;

1944 m. balandžio 4 d.–rugsėjo 15 d. – SS brigadefiureris ir policijos generolas majoras Kurtas Hintze.

Ilgiausiai SSPF Lietuvoje pareigas ėjo L. Wysockis. Jis gimė 1899 m. sausio 18 d. nedideliame Vakarų Prūsijos miestelyje Gentomice, kunigo šeimoje. Prasidėjusį Pirmąjį pasaulinį karą sutiko su entuziazmu, bet, deja, dėl jauno amžiaus nepavyko stoti savanoriu į karinę tarnybą ir teko keletus metus dirbti anglies kasykloje. Suėjus

aštuoniolikai metų, 1917 m. balandžio mėn. buvo pašauktas atlikti karinę tarnybą pėsčiųninkų pulke. Po trumpo mokymo buvo pasiųstas į Vakarų frontą, pasižymėjo kaip drąsus ir sumanus karys. Bet šios kario savybės jo neapsaugojo nuo amerikiečių karinės nelaisvės, į kurią pakliuvo 1918 m. rugsėjo mėn. Būdamas stovykloje sužinojo, kad už drąsą yra apdovanotas II klasės Geležiniu kryžiumi (*Eisernes Kreuz II. Klasse*). Iš nelaisvės L. Wysockis grįžo tik 1919 m., pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Versalio taika nulėmė tolesnį ne tik Vokietijos, bet ir L. Wysockio likimą. Vokietijos kariuomenė buvo sumažinta iki 100 tūkst. kareivių ir L. Wysockis, turėdamas puskarininkio laipsnį, buvo priverstas 1919 m. rudenį palikti karinę tarnybą. Jis papildė didėjančias bedarbių gretas. Pokario ekonominė krizė pavertė daugelį vokiečių vargšais ar bedarbiais, palikdama mažai vilties, kad jų naujoji demokratinė vyriausybė galėtų išspręsti tautos problemas. 1920-ųjų pradžio-

je L. Wysockis vargais negalais įsidarbino akmens skaldykloje sprogdintoju.

Pokario Vokietijoje A. Hitlerio vadovaujama NSDAP daugeliui vokiečių atrodė vienintelė organizacija, galinti mesti iššūkį didėjančiai ekonominei krizei, nedarbui ir galimai, iš Maskvos vadovaujamai Vokietijos komunistų partijai. Į A. Hitlerio partiją nukrypo ir L. Wysockio žvilgsnis. 1929 m. vasario 1 d. jis įstojo į NSDAP smogiamuosius būrius SA (*Die Sturmabteilungen der NSDAP*), o gegužės 1 d. tapo šios partijos tikruoju nariu (bilieto Nr. 132988). Tai užtikrino jam kilimą karjeros laiptais. Tą pačią dieną buvo pakeltas SA šarfiureriu (jaunesniuoju seržantu). 1930 m. rugsėjo mėn. tapo SA trupfiureriu (vyresniuoju seržantu). Po metų, 1931 m. spalio mėn., gavo pirmą SA karininko laipsnį – SA šturmfireris (leitenantas) – ir buvo paskirtas SA bataliono (*SA Sturmbann*) vadu Esene. Šias pareigas sėkmingai ėjo iki 1933 m. rugpjūčio. 1932 m. sausio mėn. jam suteiktas SA šturmbanfiurerio (majoro), o 1933 m. rugpjūčio mėn. – SA oberšturmbanfiurerio (pulkininko leitenanto) laipsniai. Nuo 1932 m. liepos iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos buvo Vokietijos reichstago deputatu – atstovavo Kelno ir Acheno rinkiminei apygardai. Nuo 1933 m. rugpjūčio vidurio iki 1934 m. rugpjūčio Duisburge vadovavo SA 138-ajam pulkui (*SA Standarte*). 1933 m. lapkričio 9 d. Trečiojo reicho nacionalinės šventės proga anksčiau nustatyto laiko L. Wysockiui suteiktas SA štandartenfiurerio (pulkininko) laipsnis. Vėliau iki 1937 m. sausio Vupertalyje jis vadovavo SA 171-ajam pulkui. Nuo 1937 m. sausio iki 1940 m. gegužės – SA 73-iosios brigados (*SA Brigade*) vadas Esene. Tuo pačiu metu, nuo 1937 m. spalio iki 1939 m. lapkričio jis ėjo policijos prezidento (viršininko) pareigas Oberhausene, o iki 1941 m. rugpjūčio – Duisburge. 1937 m. gegužės mėn. gavo SA oberfiurerio laipsnį (tarpinis laipsnis tarp pulkininko ir generolo majo-

ro), o 1939 m. sausio 30 d. A. Hitlerio atėjimo į valdžią dienos proga – SA brigadefiurerio (generolo majoro) laipsnį. Tuo jo tarnyba SA organizacijoje pasibaigė. Kaip ištikimas partijos narys, organizatorius bei vadovas, 1940 m. birželio 21 d. L. Wysockis įstojo į SS (*Die Schutzstaffeln der NSDAP*) organizacijos bendrųjų SS (*Allgemeine-SS*) struktūras. Čia jam buvo suteiktas SS Nr. 365199 ir SS brigadefiurerio laipsnis. Jo už savo pinigus nusipirktą 27 reikmenų juodos spalvos esesininko uniformą papuošė „SS“ – sudvejinto žaibo – valdžios, griovimo ir sėkmės mūšyje simbolis. Elektroninio vibratoriaus adata jam po kairiąja pažastimi išstatuiravo gotišką raidę („A“, „B“ arba „Q“), žyminčią kraujo grupę. SS Vyriausiosios personalo valdybos leidžiamame SS karininkų sąrašė užėmė 239 vietą¹⁸. Vadovaudamas Duisburgo policijai, nuo 1940 m. sausio iki 1941 m. birželio buvo Duisburgo kriminalinės policijos (*Kriminalpolizei – Kripo*) tituluotas vadovas. 1940 m. rugsėjo 27 d. jam suteiktas policijos generolo majoro laipsnis.

1941 m. liepos pradžioje SS brigadefiureris ir policijos generolas majoras L. Wysockis buvo komandiruotas į vokiečių užimtą Lietuvą ir paskirtas Vilniaus SS ir policijos vadu. Įsteigus Lietuvos generalinę sritį bei jos SSPF pareigybę, 1941 m. rugpjūčio 11 d. į šį postą buvo paskirtas L. Wysockis. Šias pareigas jis ėjo vienerius metus dešimt mėnesių ir dvidešimt vieną dieną, kas mėnesį gavo atlyginimo nuo 1300 iki 1800 RM. Be savo štabo, kuris buvo analogiškas HSSPF štabui Rygoje, SSPF Lietuvoje turėjo savo atstovus miestuose – SSPStOF Wilna¹⁹ ir SSPStOF Kauen. Antrą postą per visą karą užėmė pats SSPF. Kaimo vietovėse jo atstovai vadinosi *SS- und Polizeigebietsführer*. L. Wysockio buvimo valdžioje laikotarpis koviniu atžvilgiu buvo gana ramus: bolševikų partizanų ir lenkų Armijos krajobos veikla dar neįga-

vo tokio masto kaip paskesniais metais. 1941 m. rugsėjo 25 d. L. Wysockis išleido potvarkį, kad visa lietuvių policija drausmės, valdymo bei komplektavimo atžvilgiais, išskyrus ūkio reikalus, yra išskiriama iš apskričių viršininkų pavaldumo ir pereina SSPF žinion²⁰.

Štai kaip savo atsiminimuose apibūdino L. Wysockį buvęs Lietuvos kariuomenės vadas Stasys Raštikis: „...Svečias nedarė intelligentiško įspūdžio. Jame nebuvo net tos, nors ir siauros, bet savotiškų išorinių formų inteligencijos, kuria pasižymėjo vokiečių karininkai taikos metu. Bet aš tuo nesistebėjau, nes juk tai buvo ne kariuomenės, tik policijos ir SS smogikų generolas“²¹.

1942 m. rugpjūčio 4 d. SSPF pirmą kartą inspektavo Kauno žydų getą. Inspekcijos metu apžiūrėjo geto sargybą, dirbtuves ir kitas įstaigas²². Po mėnesio, rugsėjo 7 d., dar kartą atvyko apžiūrėti geto sargybos²³.

Baigdamas savo kadenciją Lietuvoje L. Wysockis kaip įmanydamas stengėsi organizuoti lietuvių SS legioną. 1943 m. kovo pradžioje kartu su Lietuvos generalinės srities generaliniu komisaru dr. Adrianu Theodoru von Rentelnu ir Lietuvos vyriausiojo karo lauko komendantu E. Justu spaudoje paskelbė kreipimąsi į lietuvių tautą „Lietuviai, prie ginklo“²⁴. Lietuvių SS legiono pirmojo pulko vado pareigas primygtinai siūlė pulkininkui Antanui Rėklaičiui, tačiau pulkininkas, argumentuodamas tuo, kad Lietuva yra vokiečių okupuota ir lietuviai savanoriškai į SS legioną nestos, atsisakė siūlomų pareigų. Tada L. Wysockis šias pareigas pasiūlė pulkininkui Oskarui Urbonui, bet ir jis, pasiremdamas tais pačiais argumentais, atsisakė²⁵.

Nepermaldaujamai aktyvėjant bolševikų ir lenkų partizaniniam veikimui, 1943 m. pavasarį ir vasarą SSPF Lietuvos generalinėje srityje L. Wysockis daug kartų pabrėžė, kad vis sunkiau apsaugoti Lietuvos teritorijoje tiekiamą Šiaurės frontui²⁶. Netrukus

jis buvo pašalintas iš Lietuvos, „kadangi prastai ėjo savo pareigas“²⁷.

Nuo 1943 m. liepos iki 1944 m. kovo L. Wysockis, kaip SSPF kovai su partizanais, tęsė tarnybą balandžio mėn. Baltarusijoje įsteigtoje HSSPF įstaigoje. Priartėjus fronto linijai prie jo valdomos teritorijos, jis buvo atšauktas į Vokietiją, priskirtas prie SS vyriausiosios apygardos štabo „Vakarai“ („West“) ir iki karo pabaigos vadovavo Kaselio policijai.

Už ilgametę tarnybą nacionalsocializmui kaip senas partijos narys buvo apdovanotas NSDAP auksiniu garbės ženkleliu (*Goldenes Ehrenzeichen der NSDAP*) ir NSDAP sidabriniu garbės ženklu už ištarnautus metus partijoje (*NSDAP-Dienstauszeichnung*). Be to, už dalyvavimą Pirmojo pasaulinio karo kovose jam buvo įteiktas Fronto kovotojų garbės kryžius (*Ehrenkreuz für Frontkämpfer*). Už ištikimybę Juodojo korpuso dvasiai L. Wysockis apdovanotas RFSS Garbės kardu (*Ehrendegen des Reichsführers-SS*) bei Mirties kaukolės SS žiedu (*Totenkopfring der SS*). Aštriai išgalastas kardas buvo pagamintas iš pirmarūšio plieno, o rankena papuošta svastika ir kaukole. Vienoje kardo ašmenų pusėje buvo juodai išgraviruotas esesininkų šūkis „Mano garbė yra ištikimybė“ („*Meine Ehre heisst Treue*“), kitoje – „*Meine lieben Lucian Wysocki den H. Himmler Reichsführer SS*“. Kitų apdovanojimų Trečiojo reicho laikais jis negavo.

Kaip pavyzdingas esesininkas L. Wysockis gerai prisiminė RFSS H. Himmlerio 1932 m. sausio 1 d. įsakymą, kuriuo H. Himmleris kiekvieną esesininką įpareigojo turėti mažiausiai keturis sveikus vaikus. L. Wysockis uoliai vykdė įsakymą: buvo du kartus vedęs ir susilaukė penkių vaikų. Tuo metu, kai jis tarnavo Lietuvoje, jo žmona buvo Gerda (1908 m. birželio 15 d. gimimo) ir jie turėjo du sūnus: Wolfgangą Georgą (gimęs 1938 m. kovo 15 d.) ir Burkhardą Ulrichą

(gimęs 1940 m. rugsėjo 18 d.). Po karo L. Wysockis gyveno Duisburge. Mirė Reinhausene 1964 m. gruodžio 13 d.

Yra žinoma, kad 1942 m. pavasarį SSPF Lietuvoje L. Wysockį dėl šeimyninių aplinkybių dvidešimt septynias dienas pavadavo SS oberfiureris K. Schäferis – septyneriais metais už jį vyresnis senas partijos bei SS narys. K. Schäferis gimė 1892 m. birželio 17 d. Puikiai mokėdamas anglų, prancūzų ir danų kalbas, nuo 1911 iki 1914 m. dirbo vertėju Afrikoje. Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo imperatoriniame oro laivyne, buvo apdovanotas II ir I klasės Geležiniais kryžiais. Į NSDAP stojo du kartus: pirmą kartą 1922 m., po 1923 m. pučo pasitraukė, antrą kartą – 1930 m. balandžio mėn. (bilieto Nr. 419439). 1931 m. spalio mėn. įstojo į SS (bilieto Nr. 20865) ir gana greitai pradėjo kilti karjeros laiptais: 1936 m. rugsėjo 13 d. tapo SS oberfiureriu. Prieš atvykdamas į Lietuvą trumpai ėjo SSPF pareigas Latvijoje. Vėliau šias pareigas ėjo Baltarusijoje. 1942 m. spalio mėn. tapo Dnepropetrovsko–Krivoj Rogo SSPF. 1943 m. birželio 21 d. jam suteiktas SS brigadefiurerio laipsnis. Tų pačių metų lapkričio 2 d. žuvo vykdydamas tarnybines pareigas.

L. Wysockį Lietuvos generalinės srities SSPF poste pakeitė „Ukrainos Dnepropetrovske savo griežtumu ir beatodairiškumu pagarsėjęs“²⁸ SS brigadefiureris ir policijos generolas majoras H. Harmas. Šias pareigas jis ėjo devynis mėnesius ir šešias dienas.

H. Harmas gimė 1894 m. rugsėjo 30 d. geležinkelių inspektoriaus šeimoje. Iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios studijavo elektroniką. Karo metais tarnavo artilerijoje, už drąsą apdovanotas abiejų klasių Geležiniais kryžiais, gavo atsargos leitenanto laipsnį ir 1919 m. paliko karinę tarnybą. Po demobilizacijos dirbo žemės ūkyje. 1930 m. vasario 1 d. įstojo į NSDAP (bilieto Nr. 204385), o rugpjūčio 1 d. – į SA. 1931 m. gruodžio mėn. perėjo į SS (bilieto

Nr. 21342) ir kitų metų vasario 1 d. jam buvo suteiktas SS untersturmfürerio (jaunesniojo leitenanto) laipsnis. Po dviejų mėnesių, balandžio 5 d., peršokęs vyresniojo leitenanto laipsnį, tapo SS hauptsturmfüreriu (kapitonu). Nuo 1932 m. vasario iki gruodžio mėn. sėkmingai vadovavo SS 40-ajam pulkui, už tai gruodžio 24 d. jam buvo suteiktas SS šturmbanfiurerio (majoro) laipsnis. Netrukus buvo perkeltas vadovauti SS 4-ajam pulkui, jame tarnybą atliko iki 1933 m. birželio 10 d. Tuo pačiu metu nuo 1933 m. kovo 20 iki gruodžio 2 d. ėjo štabo viršininko pareigas SS apygardoje „Šiaurė“. Birželio 23 d. jam suteiktas eilinis SS oberšturmbanfiurerio (pulkininko leitenanto) laipsnis, o po keturių mėnesių, lapkričio 30 d. – SS štandartenfiurerio (pulkininko) laipsnis. 1933 m. gruodžio 15 d.–1935 m. kovo 20 d. vadovavo SS XIV apygardai. 1934 m. balandžio 20 d. A. Hitlerio gimimo dienos proga jam suteiktas SS oberfiurerio laipsnis. Nuo 1935 m. iki 1937 m. balandžio ėjo štabo viršininko pareigas rasės ir kolonizavimo vyriausiojoje valdyboje (*Rasse- und Siedlungshauptamt, RuSHA*). Ten dirbdamas gavo pirmą ir paskutinį SS generolo laipsnį: 1936 m. rugsėjo 13 d. tapo SS brigadefiureriu. Nuo 1937 m. balandžio iki 1938 m. birželio buvo SS teismo vyriausiosios valdybos vadovo pavaduotoju. 1939 m. gegužės 15 d. paskirtas SS vyriausiosios apygardos „Šiaurė“ štabo viršininku ir šias pareigas ėjo iki 1942 m. liepos 1 d. Perkeltas tęsti tarnybą į okupuotą Sovietų Sąjungos teritoriją, iš pradžių kaip SSPF buvo pavaldus HSSPF „Rusija–Pietūs“, o nuo 1942 m. rugpjūčio 1 d. iki spalio 4 d. ėjo Dnepropetrovsko–Krivoj Rogo SSPF pareigas. Tuo metu, 1942 m. rugsėjo 16 d., gavo policijos generolo majoro laipsnį. Vėliau ėjo SSPF specialioms pavedimams pareigas.

1943 m. liepos 2 d. H. Harmas atvyko į Lietuvą ir buvo paskirtas SSPF. Šias pareigas ėjo iki 1944 m. balandžio 8 d. Lietuvos

generalinėje srityje jis padidino SS ir policijos dalinių skaičių: Lietuvoje buvo dislokuoti latvių ir estų SS junginiai. Jam vadovaujant policinėms pajėgoms Lietuvoje, 1944 m. pradžioje vokiečių leidimu kovai su sovietiniais partizanais ir kitoms policinėms funkcijoms Lietuvos teritorijoje vykdyti buvo pradėta organizuoti Lietuvos vietinė rinktinė (toliau – LVR; *Litauische Sonderverbände*). 1944 m. vasario 13 d. Ostlando HSSPF F. Jeckelno štabe Rygoje, dalyvaujant generolui Povilui Plechavičiui ir H. Harmui, buvo paskelbtas jų susitarimas organizuoti LVR. Vokiečiai norėjo, kad LVR vadą generolas P. Plechavičius įeitų į SSPF štabo Kaune sudėtį ir būtų jam pavaldus²⁹. H. Harmas buvo parengęs LVR karių priešaikos tekstą, skirtingą negu siūlė LVR štabo viršininkas pulkininkas O. Urbonas, ir kategoriškai reikalavo, kad rinktinės kariai prisiektų ištikimybę A. Hitleriui.

Iš Lietuvos H. Harmas iki 1944 m. lapkričio buvo komandiruotas HSSPF Ukrainoje žinion. Nuo 1944 m. lapkričio 1 d. iki 1945 m. gegužės laikinai pavadavo SS vyriausiosios apygardos „*Alpenland*“ HSSPF.

Per visą Trečiojo reicho gyvavimo laikotarpį H. Harmas buvo apdovanotas šiais pasižymėjimo ženklais: RFSS Garbės kardui bei Mirties kaukolės SS žiedu, 1942 m. balandžio 20 d. – II klasės Karo kryžiumi už nuopelnus be kalavijų (*Kriegsverdienstkreuz II. Klasse ohne Schwerter*), 1943 m. sausio 30 d. – tuo pačiu pirmos klasės apdovanojimu ir NSDAP sidabrinio garbės ženklu už ištarnautus partijoje metus.

H. Harmas buvo vedęs, bet susilaukė tik vienos dukters. Buvęs SSPF Lietuvoje mirė Hartenholme 1985 m. lapkričio 28 d.

Paskutinis Lietuvos generalinės srities SSPF SS brigadefiureris ir policijos generolas majoras K. Hintze šias pareigas ėjo neilgai – tik penkis mėnesius ir vienuolika dienų.

K. Hintze gimė 1901 m. spalio 8 d. Ferbeline, laikrodininko šeimoje. 1915 m. bai-

gęs mokyklą dirbo gamykloje ir fermoje. Būdamas gan brandaus amžiaus, 1928 m. rugsėjo 1 d. įstojo į NSDAP (bilieto Nr. 98200) ir SA. Buvo priskirtas prie SA 7-ojo pulko 8-osios kuopos. 1931 m. liepos 18 d. gavo SA šturmfürerio laipsnį ir paskirtas tos pačios kuopos vadu. Šias pareigas ėjo iki 1932 m. rugsėjo 9 d. ir pakilo iki SA šturmbanführerio. 1932 m. rugsėjo–1933 m. gruodžio mėn. vadovavo SA V./39-ajam pulkui, vėliau iki 1934 m. rugsėjo mėn. – Reicho vadų mokyklos Miunchene padaliniui. Nuo 1934 m. lapkričio iki 1936 m. lapkričio – SA 7-osios brigados vadas. Per tuos dvejus metus net tris kartus paaukštintas laipsniu: 1934 m. lapkričio 9 d. tapo SA oberšturmbanführeriu, 1935 m. balandžio 20 d. – SA štandartenführeriu, o 1935 m. lapkričio 9 d. – SA oberführeriu. A. Hitlerio įsakymu buvo atleistas iš brigados vado pareigų ir komandiruotas Vokiečių darbo fronto (*Deutsche Arbeitsfront, DAF*) žinion, paliekant turėtą SA laipsnį. Nuo 1932 m. balandžio iki 1934 m. lapkričio – Reichstago deputatas, atstovavęs Kelno ir Acheno apygardai. 1937 m. liepos 1 d. paliko SA ir perėjo į SS (bilieto Nr. 282066), gavo SS oberführerio laipsnį. Po trijų mėnesių SS vyriausioji valdyba paskyrė jį vadovauti SS XI apygardai. Šias pareigas ėjo 1937 m. rugsėjo 22 d.–1940 m. vasario 1 d. Nuo 1939 m. lapkričio komandiruotas į Lenkiją kaip SS ir savisaugos (*Selbstschutz*) vadas, vėliau iki 1941 m. sausio 13 d. vadovavo SS XXXXI apygardai. 1940 m. rugsėjo 5 d. savanoriu užsirašė į *Waffen-SS* (SS kovinius dalinius), ten jam buvo suteiktas SS untersturmfürerio d. R. (SS rezervo jaunesniojo leitenanto) laipsnis. Sėkmingai vadovavo tiekimo vilkstinei ir 1940 m. lapkričio 1 d. jam buvo suteiktas SS obersturmfürerio d. R. (SS rezervo vyresniojo leitenanto) laipsnis. Netrukus paliko tarnybą *Waffen-SS* daliniuose ir nuo 1941 m. sausio iki 1943 m. spalio dirbo Vokiečių valstybingumo stiprinimo Reicho komisaria-

te (*Reichskommissariat für die Festigung des Deutschen Volkstums, RKFDV*) skyriaus vadovu. 1942 m. sausio 30 d. jam suteiktas SS brigadefiurerio laipsnis. Kaip specialusis RFSS H. Himmlerio atstovas, nuo 1943 m. spalio iki 1944 m. vasario buvo priskirtas prie SS kariuomenės mokymo centro (*SS-Truppenübungsplatz*) „Kurmark“. 1944 m. vasario 21 d. jam suteiktas policijos generolo majoro laipsnis. 1944 m. vasario mėn. paskirtas SS obergruppenfiurerio F. Jeckelno žinion, trumpą laiką jį net pavadavo. 1944 m. balandžio 4–rugsėjo 15 d. K. Hintze ėjo Lietuvos generalinės srities SSPF pareigas.

H. Harmas kaip įmanydamas stengėsi organizuoti LVR, o likimas lėmė K. Hintze'į ją panaikinti. 1944 m. gegužės 5 d. jis pasirašė draudimą lietuvių policijos pareigūnams stoti į LVR³⁰. Gegužės 15 d. SSPF būstinėje, dalyvaujant Ostlando HSSPF F. Jeckelniui, suėmė LVR vadovą generolą P. Plechavičių ir štabo viršininką pulkininką O. Urboną³¹. Būtent jis paskelbė šmeižikišką straipsnį „Teisybė apie Vietinę rinktinę“³². Paskutinėmis buvimo Lietuvoje dienomis K. Hintze išleido labai griežtą įsakymą prieš lietuvius partizanus. Įsakyme reikalaujama šaudyti vietoje kiekvieną sutiktą ginkluotą lietuvį³³.

Raudonajai armijai slenkant vis toliau į Vakarus, SSPF Lietuvoje pavaldi teritorija vis mažėjo, kol galiausiai RFSS H. Himmleris šią SSPF pareigybę panaikino. Nepraėjus nė mėnesiui, 1944 m. lapkričio 10 d. A. Hitlerio dekretu buvo panaikintas Ostlando reichskomisariatas³⁴.

Išvykęs iš Lietuvos, K. Hintze buvo paskirtas Katovicų (Aukštutinė Silezija) tvirtovės įgulos Reicho komisaru. 1944 m. lapkričio 13 d. žuvo sovietinės aviacijos antskrydžio metu.

K. Hintze 1934 m. kovo 3 d. buvo apdovanotas NSDAP auksiniu garbės ženkleliu, I ir II klasės Karo kryžiumi už nuopelnus su

kalavijais (*Kriegsverdienstkreuz mit Schwertern*), SA sporto auksiniu ženkleliu (*SA-Sportabzeichen in Gold*), Vokiečių socialinės gerovės III klasės kryžiumi, RFSS Garbės kardui bei Mirties kaukolės SS žiedu.

Kai kuriuose leidiniuose minimas SSPF Lietuvoje brigadefiureris Arnsas. Pirmą kartą ši pavardė nuskambėjo 1946 m. sausio 26–vasario 2 d. Rygoje vykusiame teismo procese, kuriame buvo nagrinėjama byla dėl vokiečių okupantų piktadarybių Estijos, Latvijos ir Lietuvos teritorijoje. Sausio 28 d. teismui davė parodymus vyriausiasis Lietuvos karo komendantas (*Oberfeldkommandant*) generolas majoras E. Justas. Pasakodamas apie vieną pasitarimą, vykusį pas Ostlando reichskomisarą H. Lohse, E. Justas teigė, kad tame pasitarime dalyvavo „Lietuvos SS ir policijos vadovas brigadefiureris Arnsas“³⁵. Tais pačiais metais šią pavardę paminėjo Augsburgėje (Vokietija) leidžiamas lietuvių savaitraštis „Žiburiai“³⁶. Arnso pavardė taip pat minima ir po dešimties metų Lietuvoje išleistoje brošiūroje³⁷. Šią pavardę savo knygoje pamini ir Albinas Gražiūnas³⁸. Tuo tarpu sovietinės „Ypatingosios valstybinės komisijos vokiškųjų fašistinių grobikų bei jų bendrininkų piktadaryboms nustatyti ir iširti“ sudarytame „baisingų nusikaltimų, įvykdytų Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos teritorijoje“ kaltinamųjų sąrašė Arnso pavardės nėra³⁹. Nėra šios pavardės ir autoriaus sudarytoje kartotekoje bei Vyriausiosios Reicho personalo valdybos leidžiamuose oficialiuose SS karininkų sąrašuose⁴⁰. Tikrųjų SS ir policijos vadovų Lietuvoje pavardės Rygos teismo procese nebuvo netgi paminėtos – gal dėl to, kad teismo procesui buvo nepakankamai pasirengta ir jis vyko gana skubotai (teismo trukmė – septynios dienos ir septyni kaltinamieji), o gal buvo kita priežastis neminėti jų pavardžių.

Antrojo pasaulinio karo metais vokiečių SS ir policija Lietuvos generalinėje srityje

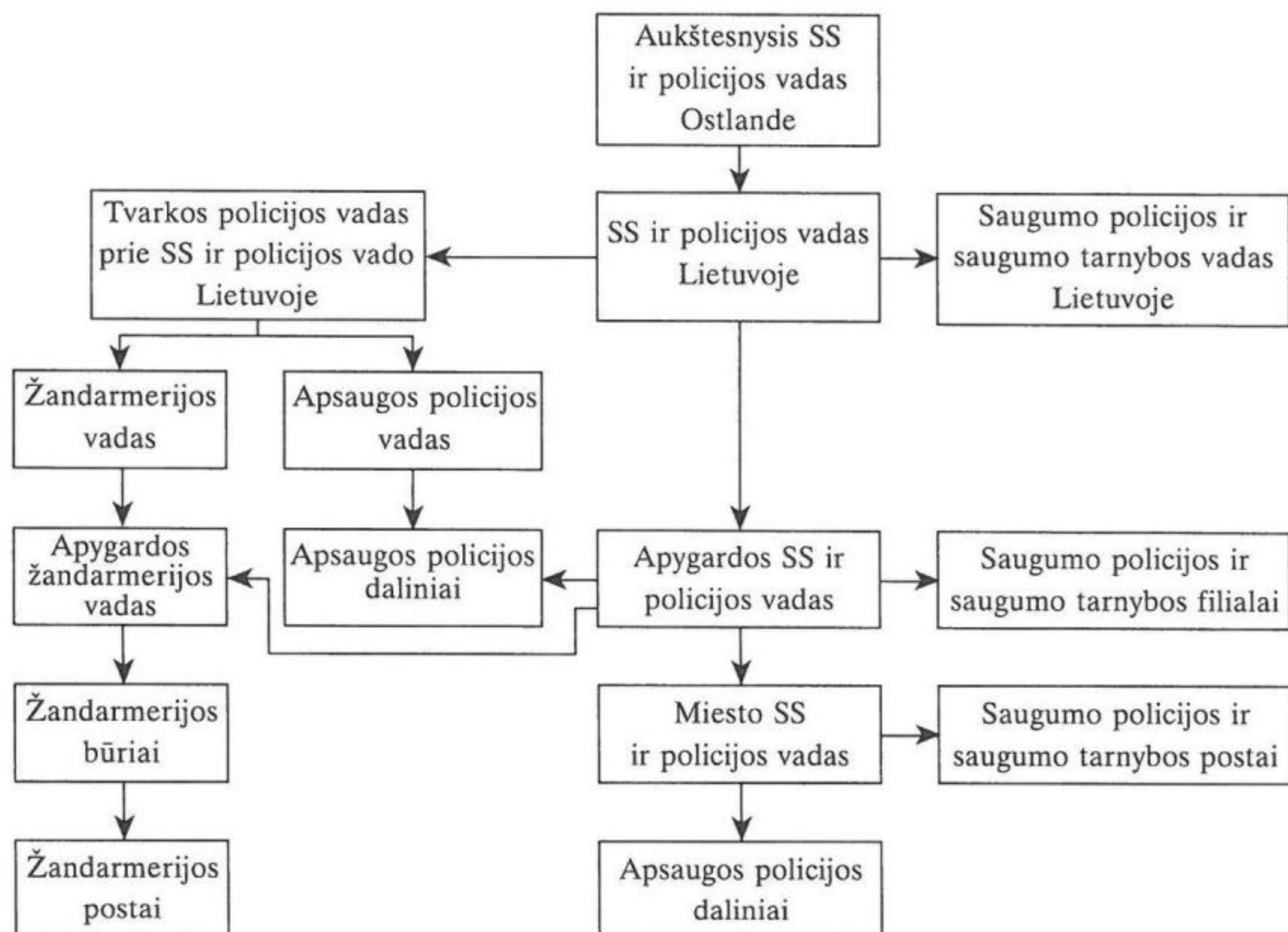
buvo organizuota taip kaip ir Trečiajame reiche. Skirtumas tik toks, kad į ją buvo įtrauktos lietuvių policijos pajėgos. Be to, Lietuvoje SS ir policija vykdė tokias funkcijas, kurios nebuvo būdingos Vokietijos teritorijoje veikusiai policijai. SSPF tarnyba Lietuvoje buvo prilyginama tarnybai Rytų fronte.

Paskirtas pirmasis Lietuvos generalinės srities SSPF iš pradžių su savo štabu (tik 12 žmonių) apsistojo Vilniuje. Vėliau labai išaugusi SSPF įstaiga persikėlė į Kauną ir apsistojo „Pieno centro“ pastate Laisvės alėjos ir S. Daukanto gatvių kampe⁴¹. Prie SSPF buvo priskirtas lietuvių ryšių karininkas majoras Genrichas Songinas.

SSPF Lietuvos generalinėje srityje, kurio įgaliojimai karo metu nebuvo galutinai apibrėžti, turėjo dvigubą priklausomybę –

Ostlando ir Šiaurės Rusijos HSSPF bei Lietuvos generaliniam komisarui dr. A. T. von Rentelniui. Po dr. A. T. von Rentelno SSPF buvo antras pagal tarnybinę hierarchiją pareigūnas okupuotoje Lietuvoje ir faktiškai vykdė policijos ministro funkcijas. Tačiau SSPF buvo suteikta teisė leisti visuotinai privalomus įsakymus bei potvarkius, kurie išties buvo priskirtini civilinės administracijos kompetencijai. Tiek vokiečių, tiek vietinei policijai SSPF vadovavo leisdami įvairaus pobūdžio įsakymus, dalyvaudami inspekcinėse kelionėse bei įvairiuose civilinės administracijos organizuojamuose pasitarimuose ir seminaruose. Patys organizuodavo pasitarimus su jiems pavaldžiais SS, policijos ir kitų jėgos struktūrų vadovais, kurie turėjo vadovautis gautomis direktyvomis. SSPF nuolat gaudavo informaciją apie

SS IR POLICIJOS VADOVYBĖ IR JAI PAVALDŽIOS STRUKTŪROS LIETUVOS GENERALINĖJE SRITYJE 1941–1944 m.

svarbiausius įvykius jiems pavaldžioje teritorijoje. Netgi tada, kai informaciniai pranešimai būdavo adresuojami civilinės administracijos įstaigoms, jie gaudavo juos susipažinti. SSPF kompetencijai priklausė daugybė klausimų: policijos reorganizavimas, personalo politika, aprūpinimas ir kt. Be to, SSPF buvo atsakingas už tam tinkamų lietuvių germanizavimą.

Pagal A. Hitlerio įsakymą SSPF buvo neleidžiama reikalauti iš *vermachto* (karo komendantų) karinių dalinių kovai su partizanais. Jis neturėjo teisės įsakinėti *Waffen-SS* daliniams, vykdė tik valstybines policines funkcijas⁴². Jam operatyviai buvo pavaldi vokiečių saugumo policija ir saugumo tarnyba (*Deutsche Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst*), o operatyviniu-koviniu atžvilgiu – vokiečių tvarkos policija (*Deutsche Ordnungspolizei*).

Vykdamas bendrą susitarimą tarp vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų vado Ostlande kavalerijos generolo Walterio Braemerio ir HSSPF, SSPF Lietuvoje bei Lietuvos vyriausiasis karo lauko komendantas generolas majoras E. Justas, įvykus ypatingam atsitikimui, pagal savo tarnybos kompetenciją privalėjo vienas kitą informuoti. Kol SSPF buvo L. Wysockis, šio susitarimo reguliariai laikytasi. Padėtis pasikeitė, kai SSPF tapo H. Harmas, kuris buvo nuteiktas prieš E. Justą savo viršininko F. Jeckelno. Generolo E. Justo teigimu, HSSPF F. Jeckelnas iš valdinių reikalaudavo, kad po kiekvienos užduoties ar kiekvieno pokalbio su savo generaliniu komisaru ar apygardos komisaru tuojau pat apie tai informuotų jį telefonu ir tik su jo sutikimu imtųsi vykdyti užduotį⁴³. Taigi HSSPF, remdamasis RFSS, skatino SSPF generalinio bei apygardų komisarų nurodymus iš dalies ignoruoti.

Svarbų vaidmenį kovojant dėl įtakos valdomoje teritorijoje atliko pozicija SS bei NSDAP organizacijose: reichskomisaras ar generalinis komisaras iš vienos pusės bei

„asmeniškai ir betarpiškai“ jam pavaldus HSSPF ir SSPF iš kitos pusės. Generalinis komisaras dr. T. A. von Rentelnas įtakingai Trečiojo reicho SS organizacijai nepriklausė, neturėjo netgi SS garbės laipsnio. Kilus nesutarimams su SS vadais jį gelbėjo sena – nuo 1928 m. – priklausomybė NSDAP. Atkreiptinas dėmesys dar į tai, kad du jam pavaldūs apygardų komisarai – Vilniaus apygardos Horstas Wulffas ir Panevėžio apygardos Walteris Neumas – buvo SS nariai ir turėjo SS šturmbanfiurerio (majoro) laipsnius.

Ypač priešiška HSSPF ir SSPF atžvilgiu bei prieš jų galybės augimą buvo nusistatę Rytų Prūsijos gauleiteris bei prezidentas Erichas Kochas ir Ostlando reichskomisaras H. Lohse. 1942–1943 m. nesutarimai peraugo į atvirą priešišumą. Abu nepasitikėjo SS organais, bet kartu ir bijojo jų. Konfliktas tarp partinės civilinės administracijos bei SS ir policijos vadovybės neišsilypsnojo, nes vykdyti terorą, kolonizuoti ir maksimaliai panaudoti užimtas teritorijas buvo įmanoma tik su vokiečių SS ir policijos struktūrų pagalba.

Tuo pat metu vyravo nematoma įtampa ir pačioje SS organizacijoje – tarp HSSPF ir SSPF iš vienos pusės ir saugumo policijos, t. y. RSHA bei jos vadovo Reinhardo Heydricho, iš kitos pusės. Pagal oficialiai patvirtintą struktūrą tarp RSHA ir jai pavaldžios saugumo policijos Ostlande egzistavo tiesioginis tarnybinis ryšys. Apie tuo keliu einančius įsakymus HSSPF ir SSPF buvo informuojami, kartais galėjo juos netgi pakeisti arba kreiptis tuo klausimu tiesiogiai į RFSS. Be to, jiems priklausė galutinio sprendimo teisė akcijose, turinčiose ypatingą politinę reikšmę.

Generolas E. Justas 1946 m. sausio 26–vasario 2 d. Rygoje vykusiame teismo procese liudijo, kad HSSPF F. Jeckelnas buvo plačiai žinomas savo žiaurumu⁴⁴ ir pašalindavo iš pareigų tuos valdinius, kurie neįvykdavo jo reikalavimų būti žiaurūs ir negai-

lestingi susidorojant su besipriešinančiais jiems patikėtos teritorijos gyventojais. Antai „per pustrėčių metų liudytojo akivaizdoje dėl šių priežasčių buvo pašalinti trys Lietuvos generalinės srities SS ir policijos vadovai, nors jiems vadovaujant buvo sunaikinta ir išvaryta į Vokietiją labai daug tautinių gyventojų“⁴⁵. Iš trijų Baltijos kraštų SSPF kadrai kaita didžiausia buvo Lietuvoje (Estijoje buvo du, o Latvijoje – vienas SSPF).

Profesorius Č. Madajczykas teigia, kad esesininkų brutalumą ir žiaurumą lėmė įvairūs motyvai: tautinis, rasinis ir idėjinis šovinizmas, nebaudžiamo banditizmo psichozė, sadizmas, materialinis suinteresuotumas⁴⁶. RFSS H. Himmleris savo kalboje 1943 m. spalio 4 d. grupei SS vadų teigė: „Tik vienas principas besąlygiškai galioja SS nariui: dori, mandagūs, ištikimi ir draugiški mes turime būti su mūsų pačių kraujo žmonėmis ir su niekuo kitu. Ar kitos tautos gyvena pasiturimai, ar jos dvesia badu, man rūpi tik tiek, kiek jos mums reikalingos kaip vergai mūsų kultūrai, kitu požiūriu man tas nerūpi...“⁴⁷

Labai sudėtinga išanalizuoti SSPF Lietuvoje, šių skirtingų žmonių,ėjusių vieno – dvasios pareigas, veiklą. Visi jie priklausė Trečiojo reicho nacionalsocialistinei partijai, su kuria juos siejo abipusės priklausomybės saitai. Jų socialinė kilmė kažin ar turėjo įtakos formuojant SS „ąžuoliukų“⁴⁸ korpusą. Jie nelabai stengėsi viešai afišuotis, vengė fotoaparatus objektyvų, todėl dabar istorikams gana sunku gauti jų nuotraukų. Gaila, kad nei L. Wysockis, nei H. Haras neparašė atsiminimų.

Totalitarinėse ir autokratinėse santvarkose pirmenybė buvo teikiama jėgai, o ne protui. Žmogus buvo verčiamas priimti jėga skiepijamą pasaulėžiūrą, negalėjo susidaryti jos savo pastangomis, laisvai. SSPF Lietuvos generalinėje srityje pareigas ėjo įvairaus charakterio bei temperamento

žmonės, bet visi jie priklausė hitlerininkų senajai gvardijai („*Alte Kampfer*“). Kai kurie pradėjo karjerą nuo seržanto, kiti buvo rezervo karininkai, bet visi oportunistiniais sumetimais nuėjo tarnauti hitlerininkams. Apskritai SSPF buvo gana riboti ir kietos rankos šalininkai. Visi jie buvo pedantiški biurokratai. Jiems vado valia buvo šventas reikalas, ją privalėjo be kompromisų vykdyti, miesčioniška moralė buvo smerkiama. SSPF vadovavosi dar 1934 m. įteisintu principu, kad teisė yra tai, kas naudinga vokiečių visuomenei, o beteisiškumas – tai, kas jai kenkia. Jie savotiškai simbolizavo SS pergalę prieš civilinę administraciją ir buvo dėkingi už turimą padėtį nacistų partijai.

Šiame straipsnyje nagrinėjamos temos pabaigai tiktų vieno anglo atsiliepimas apie Vokietiją bei vokiečius, kurį savo atsiminimuose cituoja gen. S. Raštikis: „...Jie esą inteligentiški, garbingi ir nacionalsocialistai. Tik esą gaila, [...] kad atskiri vokiečiai turi dažniausiai tik dvi šių trijų savybių. Jie esą arba inteligentiški ir garbingi, bet tada jie nesą nacionalsocialistai. Arba jie esą inteligentiški ir nacionalsocialistai, bet tada jie negarbingi. Tačiau jei jie esą ir garbingi, ir nacionalsocialistai, tada jiems tikriausiai trūksta inteligencijos“⁴⁹.

IŠVADOS

1. HSSPF ir SSPF vaidino labai svarbų vaidmenį įgyvendinant Trečiojo reicho politiką ir faktiškai buvo aukščiausia vokiečių okupantų valdžia užimtoje teritorijoje.

2. Okupuotoje Lietuvoje visa valdžia buvo sutelkta SSPF rankose. Jiems buvo pavaldžios nemažos karinės ir policinės pajėgos.

3. SSPF per HSSPF buvo pavaldūs RFSS ir nuo jų priklausė vietos gyventojų gyvybė ir mirtis.

4. Norint gauti SSPF pareigas Lietuvoje nebūtinai reikėjo turėti ypatingą kvalifikaciją, inteligenciją, individualybę; geriausiai tiko robotas antžmogis, akiai klausęs savo viršininkų.

Nuorodos

- ¹ J. Vicas, *SS tarnyboje*, Vilnius, 1961.
- ² J. Bulavas, *Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas (1941–1944 m.)*, Vilnius, 1969.
- ³ A. Rakūnas, *Lietuvių liaudies kova prieš hitlerinę okupaciją*, Vilnius, 1970.
- ⁴ K. Rukšėnas, „Hitlerininkų politika Lietuvoje 1941–1944 m.“ (1970 m. rankraštis), Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Rankraščių skyrius, F. 26-1475.
- ⁵ A. Bubnys, *Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944)*, Vilnius, 1998.
- ⁶ *Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944): Dokumentų rinkinys*, 1 d., Vilnius, 1965; *Nacionalistų talka hitlerininkams*, Vilnius, 1970.
- ⁷ *Laisvės kovų archyvas* (toliau – LKA), t. 9, 10, Kaunas, 1993, 1994.
- ⁸ P. Stankeras, *Lietuvių policija 1941–1944 metais*, Vilnius, 1998.
- ⁹ M. Cyganski, *SS w ruchu narodowosocjalistycznym i w III Rzeszy 1925–1945*, Poznan, 1978, s. 365–366.
- ¹⁰ K. Grünberg, *SS gwardia Hitlera*, Warszawa, 1994, s. 199; M. Cyganski, op. cit., p. 231 ir 379 nurodo lapkričio 13 d. Šią datą patvirtina ir Markas C. Yergeris, žr.: M. C. Yerger, *Allgemeine-SS. The Commands, units and leaders of the general SS*, USA, 1997, s. 22.
- ¹¹ Kai kur šios pareigos vadinosi *SS- und Polizeigebietskommandeur*.
- ¹² R. Majewski, *Waffen SS – mity i rzeczywistosc*, Wroclaw, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1977, s. 94.
- ¹³ Sovietų Sąjungos istorikas M. Semiriaga, remdamasis vokiečių autoriaus R. B. Birno knyga, teigia, kad karo metais HSSPF buvo paskirti 47 asmenys. Žr.: M. И. Семиряга, *Тюремная империя нацизма и ее крах*, Москва, 1991, стр. 137.
- ¹⁴ J. Turonek, *Bialorus pod okupacją niemiecką*, Warszawa, 1993, s. 87–88.
- ¹⁵ P. Stankeras, op. cit., p. 32.
- ¹⁶ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. R-680, ap. 2, b. 10, l. 83.
- ¹⁷ K. Stangas nurodo du Wysockio vardus – Lucian Damianus. Žr.: K. Stang, *Kollaboration und Massenmord: die litauische Hilfspolizei, das Rollkommando Hamann und die Ermordung der litauischen Juden*, Frankfurt am Main, 1996, s. 59.

5. Ginčai bei nuolatinė įtampa tarp vokiečių civilinės bei policinės administracijos rodė, kad okupacinė politika neturėjo perspektyvos.

- ¹⁸ Dienstaltersliste der Schutzstaffel der NSDAP (SS-Oberstgruppenführer – SS-Standartenführer), Stand vom 9. November 1944, Berlin, 1944, S. 16.
- ¹⁹ Šias pareigas ėjo SS štandartenfiureris Paulas Reinhardas Bernhardas Kriegas.
- ²⁰ LCVA, f. R-685, ap. 5, b. 1, l. 159–160.
- ²¹ S. Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos*, 2 d., Vilnius, 1990, p. 322.
- ²² A. Tory, *Kauno getas: diena po dienos*, Vilnius, 2000, p. 119.
- ²³ Ibid., p. 131.
- ²⁴ *Karys*, 1943, kovo 6, Nr. 10(1172).
- ²⁵ A. Rėklaitis, „Vokiečių pastangos suorganizuoti lietuvių SS legioną nuėjo niekais“, *Karys*, 1976, Nr. 9, p. 345–346.
- ²⁶ LCVA, f. R-1399, ap. 1, b. 54, l. 3–7.
- ²⁷ A. Gražiūnas, *Lietuva dviejų okupacijų replėse, 1940–1944*, Vilnius, 1996, p. 360.
- ²⁸ A. Gražiūnas, op. cit., p. 360.
- ²⁹ *Karys*, 1987, Nr. 3, p. 110.
- ³⁰ LCVA, f. R-409, ap. 1, b. 23, l. 137.
- ³¹ S. Raštikis, op. cit., p. 346.
- ³² *Ateitis*, 1944, birželio 24.
- ³³ S. Raštikis, op. cit., p. 351.
- ³⁴ P. Stankeras, op. cit., p. 29.
- ³⁵ Судебный процесс по делу о злодеяниях немецко-фашистских захватчиков на территории Латвийской, Литовской и Эстонской ССР, Рига, 1946, стр. 71.
- ³⁶ „Jekelno teismas Rygoje“, *Žiburiai*, 1946, kovo 30, Nr. 13(25), p. 7.
- ³⁷ *Hitlerininkų piktadarybės Lietuvoje*, Vilnius, 1957, p. 73.
- ³⁸ A. Gražiūnas, op. cit., p. 358.
- ³⁹ *Ypatingosios valstybinės komisijos vokiškųjų fašistinių grobikų bei jų bendrininkų piktadarybėms nustatyti ir ištirti pranešimas apie hitlerinių grobikų nusi kaltimus Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje*, Vilnius, 1957, p. 22–24.
- ⁴⁰ Dienstaltersliste der Schutzstaffel der NSDAP (SS-Oberstgruppenführer – SS-Standartenführer), Stand vom 9. November 1944, Berlin, 1944.
- ⁴¹ Z. Raulinaitis savo sudarytoje knygoje nurodo, kad SSPF įstaiga buvo įsikūrusi Laisvės alėjoje Pažangos rūmuose. Žr.: *Dokumentai Lietuvos vietinės rinktinės istorijai*, Chicago, 1990, p. 253. Tą patį patvirtina ir S. Raštikis. Žr.: S. Raštikis, op. cit., p. 346.

⁴² *Нюрнбергский процесс*, т. 6, Москва, 1960, стр. 452.

⁴³ *LKA*, 1994, Nr. 10, p. 187.

⁴⁴ Ypatingą F. Jeckelno žiaurumą pažymi ir lenkų istorikas M. Cyganskis. Op. cit., p. 365.

⁴⁵ *Hitlerininkų piktadarybės Lietuvoje*, p. 73.

⁴⁶ Cz. Madajczyk, *Faszyzm i okupacje: 1938–1945. Wykonanie okupacji przez państwa Osi w Europie*, t. 2, Poznań, 1984, s. 145.

⁴⁷ *Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, 1 d., p. 42.

⁴⁸ Taip buvo vadinami SS karininkai nuo SS štandenfiurerio laipsnio aukšty, kadangi jų uniformos apykaklę kaip laipsnio skiriamasis ženklas puošė ažuolo lapas.

⁴⁹ S. Raštikis, op. cit., p. 337.

Gauta 2001 05 15
Lietuvos Respublikos
vidaus reikalų ministerija,
Šventaragio g. 2, Vilnius

Petras Stankeras

THE HIGHEST GERMAN SS AND POLICE AUTHORITIES IN THE LITHUANIAN GENERAL REGION IN 1941–1944

Summary

The cadre policy of the Third Reich leader Adolph Hitler and his surrounding during the World War II with regard to occupied territories is not yet thoroughly investigated. The author, referring to the scarce historiographic data, published sources, memoirs, documents found in the Lithuanian Central archive, investigates and tries to elucidate the role of the SS and Police commandant institution in Lithuania. For the purpose the author, first, presents brief history of the SS and Police commandant institution in Germany and in Lithuania as well as biographies of four SS and Police commandants for the Lithuanian general region: Lucian Wysocki, Karl Schafer, Herman Harm, and Kurt Hintze. Besides, the competence and functions of their institutions on the territory of Lithuania are also examined. According to the Third Reich Officer index data, it has been estimated that during the years of war there had been established 2 superior SS and Police Commandant posts; 37 Senior Commandant posts; and 43 SS and Police Commandant posts. Accordingly, the first position had been occupied by two SS Generals only: the second – by 99 Senior SS Officers; and the third one – by 101 SS Officers. As the size of the territory belonging to the Third Reich changed, so did the number of posts of the SS and Police commandants. On the territory of Germany the position of the SS and Police commandant was not significant and bore a representative character. German SS and Police in Lithuanian general region were organised under the pattern of the Third Reich, except that it included Lithuanian police forces.

Besides, those organs performed functions that were not characteristic for the police of the Third Reich. The service in SS and Police in Lithuania was equalled to the service in the East Front. The responsibilities of the SS and Police commandant in Lithuania were not completely defined. They had double subordination – to the higher SS and Police commandant for Ostland and North Russia, and to the General Commissar of Lithuania Dr. Adrian Theodore Von Renteln. Lower in rank to Dr. A. T. Von Renteln was the SS and Police commandant, who was second in the official hierarchy in Lithuania, and actually executed the functions of the Minister of Police. Therefore, the SS and Police commandant had the right to issue obligatory orders and decrees, which, as a matter of fact, belonged to the competence of civil administration. Police governing bodies had actually formed an independent from civil administration, ruling system. The conflict between the civil administration of the Party and the SS and Police authorities demonstrated the short-sighted Nazi occupational policy, because execution of terror, colonisation and maximum exploit of occupied territories was not possible without the SS and Police structures. The author concludes that the SS and Police commandants played an important role implementing the policy of the Third Reich and were the highest authority in an occupied territory. In Lithuania, in fact, all power was concentrated in their hands, as they were in charge of large military and police forces.